

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 74 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 74 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

COVID-19 PANDEMİSİNİN TASAVVUFİ TEMEL KAVRAMLAR EŞLİĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ; DÜZCE İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ

*AN ASSESSMENT OF COVID-19 PANDEMIC WITH BASIC SUFI CONCEPTS; EXAMPLE OF DUZCE
FACULTY OF THEOLOGY*

Musa KAVAL*

Öz

Covid-19 virüsünün sebep olduğu küresel sağlık krizinde şimdilik çok fazla etkilenmediği düşünölen gençlerin sürece dair tepkileri daha sonra en önemli konulardan biri olacaktır. Zira değişeceği öngörölen küresel sistemin taşıyıcı aksı toplumsal dönüşümün değişmez aktörü gençler olacaktır. Değişimi coőkunluk ve hızla arzulayan gençlerin Covid-19 hastalığını kendi dünyalarında nasıl teşhis ve tedavi edileceğine dair manevi/psikolojik düşünceleri dönüşümün yönünün tayininde önemlidir. Ülkemizde hatırı sayılır oranda eğitim veren ilahiyat fakültesi öğrencilerinin Covid-19 pandemi sürecine bakış açısı almış oldukları eğitim ve temsil ettikleri değerler dünyası açısından önem arz etmektedir. Pandemi sürecinde öğrenciler, uygulamaya konan yasaklar ve kısıtlamalarla benzerliklere sahip tasavvufi bazı kavramları tecrübe etme imkanı bulmuşlardır. Bu çalışmada öğrencilerin kısmen uygulama imkanını buldukları tasavvufi kavram ve pratikler ışığında Covid-19 pandemi sürecini nasıl değerlendirdikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Gençler, Covid-19, Pandemi, Tasavvuf, Tasavvufi Kavramlar.

Abstract

In the global health crisis caused by the Covid-19 virus, the reactions of the youth, who are not thought to be affected much for now, will be one of the most important issues later. Because the carrier axis of the global system that is predicted to change will be the youth, the constant actors of social transformation. The spiritual/psychological thoughts of young people who desire change with enthusiasm and speed on how to diagnose and treat Covid-19 in their own world are important in determining the direction of the transformation. The perspective of the students of the faculty of theology, who provides a considerable amount of education in our country, is important in terms of the education they have received and the world of values they represent. During the pandemic period, students had the opportunity to experience some mystical concepts that have similarities with prohibitions and restrictions put into practice. In this study, it will be tried to reveal how students evaluate the Covid-19 pandemic process in the light of mystical concepts and practices that they have the opportunity to partially apply.

Keywords: Youth, Covid-19, Pandemic, Mysticism, Mystical Concepts.

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kavalmusa@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-8784-7762

1.Giriş

Covid-19 virüsü ile mücadelede en az risk taşımakla en fazla taşıyıcı olmak açısından en etkin yaş grubu olan gençlerin hastalığa ve alınan tedbirlere dair yaklaşımı büyük bir önem kazanmaktadır. Batı ülkeler başta olmak üzere ciddi oranda değişen yaşamları başta olmak üzere siyasi, ekonomik, güvenlik vb. gibi çeşitli değişimlere dair komplo teorilerine dayanak pandemi şartlarını eleştiren, reddeden, kasıtlı ihlal eden önemli sayıda genç gruplarına rastlanmaktadır.

Küresel dünyanın insanlığı getirdiği bu noktada kilit role sahip olan gençlere yapılan yatırımın karşılığının belki en net görüleceği durumlardan birini yaşıyoruz. Zira onları şekillendiren büyüklerin yetiştirilme süreçlerinde kazandırmak istediği düşünce ve duyguların karşılığını davranış olarak bulabilecekleri bu denli kitlesel bir vaka ile daha önce karşılaşmamıştır. Dini değerlerden uzak bir yaşam felsefinin benimsetildiği nesillerin biriktirdiği sorunların şaşırtıcı şekilde küresel çaptaki bir hastalıkla vereceği tepki kuşkusuz sağlık politikalarının çok ötesinde geniş kapsamlı değişimlere neden olacağı ortadadır. Tüketim, eğlence odaklı öncelikler üzerine kurulu kapitalist sistemin şekillendirdiği yaşam tarzını derinden etkileyeceği kesin olan Covid-19 virüsünün sebep-sonuç ilişkisi açısından öngörülemez olması en çok tecrübeleri az olan gençleri etkilemektedir. Bu yönüyle gençlere idealize edilen yaşam şeklinin kökten değişecek olması arayış içerisinde olan gençlerin endişelerini daha da derinleştirmektedir. Zira kendileri öğretildiği üzere gelecek kaygısının son yıllarda bütün dünyada artarak devam ediyor olması gelişim psikolojileri gereği kendi çözümlerini ve tercihlerini özgün biçimde bulacak şekilde benlik inşa etmek isteyen gençlere olağan dışı sorunlar çok daha şiddetli yansımaktadır.

Covid-19 virüsünden mevcut durumun ötesinde çok daha derin sorunlarla karşılaşacağı aşikar olan gençlerin kaosa haline evrilmiş krize bakış açısı büyük önem taşımaktadır Zira yeniden şekil alması zorunlu olan küresel sistemin omuzlarında yükseleceği gençlerin sorunu anlama ve çözüme dair yaklaşımları yaşanan zamanın ötesinde etkilere gebe kalacaktır. Her büyük sosyal değişimde olduğu gibi Covid-19 Sonrası olarak tarihe düşmesi muhtemel süreçte gençler belirleyici olacaktır. Hasatlığın gençleri üzerinde ciddi risk oluşturmuyor olması onların etkinin çok daha kuvvetli olacağına işareti olarak görülebilir.

Yeniden şekillenmesi kuvvetle muhtemel küresel sistemin hangi prensipler etrafında tesis edilmesi gerektiği tartışılarda kuşkusuz gençlerin fikirleri ciddi etkili olacaktır. Bu nedenle bugüne yarına taşıyacak olan gençlerin Covid-19 virüsünün sebep olduğu sorunları nasıl gördüğü, hangi zaviyelerden nasıl anlamlandırıldığı, kendini sorunun ve çözümün neresinde ve nasıl konumlandığını bilmenin gelecek vizyonu olarak büyük önem taşıdığına inanıyoruz. Onlar için büyük bir kriz yönetim süreci olarak da görülecek Covid-19 pandemi süreci aynı zamanda dünyanın gelecek vizyonu açısından da işaretler ihtiva etmektedir. Bu nedenle yakın tarihte bütün büyük değişimlerin öncüsü olan üniversite gençliğinin düşüncelerini dikkatle incelemek büyük öneme sahiptir. Bu amaçla ülkemizde sayıları son yıllarda artan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sürece dair düşünce ve duygularını bir örneklem üzerinden incelemeye çalıştık. Düzce Üniversite İlahiyat Fakültesi 2.sınıfta öğrenim gören 104 Bayan, 19 Erken grubundan oluşan toplam 123 öğrenciye yapılandırılmamış açık uçlu sorular şeklinde Covid-19 Pandemi Sürecin Temel Tasavvufi Kavram Eşliğinde değerlendirmeleri istenmiştir. Yazıyla doküman elde aracılığıyla toplanan verilere öğrencilerin açık ve dürüst cevaplar vermeleri konusunda gerekli uyarılar yapılmıştır. Covid-19 Pandemi sürecinde zorunlu olarak uygulanan izolasyon başta olmak üzere bir çok uygulamayla benzerliği bulunan tasavvufi eğitime dair teorik bilgileri öğrenen ilahiyat fakültesi öğrencilerinin tecrübe etme buldukları tasavvufi kavramlara dair değerlendirmeleri alınmıştır. İslam medeniyetini klasik yorumlarında olan tasavvufun uyguladığı yöntemleri kıyaslama fırsatı bulan öğrencilerin hal ilmi olan tasavvufu kısmi de olsa yaşama imkanı bularak değerlendirme yapmaları ayrıca önemlidir.

Öğrencilerin sorulara cevap vermek amacıyla herhangi bir sınırlama olmadan görüşlerini yazmaları istenmiştir. 15 günlük süre içerisinde öğrencilerin doğal gözlemin iç ve dış yöntemlerini kullanarak cevap verirken kendileri de açıkça sorgulamaları ve eleştirmeleri nesnellik açısından kıymetli bulunmuştur. Tasavvuf dersleri almış öğrencilerin bildikleri tanım ve uygulamaları yaşanan süreç vesileyle fonksiyonel olarak öğrenmeleriyle birlikte İslam medeniyetine zenginlik katan tasavvuf geleneğinin pratiklerinin sunduğu önerileri kısmen tecrübe ve tefekkür ederek değerlendirme imkanı bulmuşlardır. Temel tasavvufi kavramlar ve eğitim yöntemlerinin pandemiye tanıma, pandemi ile nasıl mücadele edileceği, öncesi ve sonrasında pandemiye dair neler yapılabileceğine ve hangi derslerin çıkarılması gibi konularda ne gibi katkılar sunacağına dair duygu ve düşünceleri paylaşan öğrenciler bu konuda ilk örneklik teşkil etmektedirler.

Yazılı doküman verilerini analiz ederken öğrencilerin kavramlar altında ifade ettikleri düşünceler toplanarak kategoriler ve ilgili düşünceler değerlendirilmiştir. Analiz edilen düşünceler yoğunluk kategorilerine göre metin içerisinde uygun ifadelerle yansıtılmıştır. Aynı şekilde analize konu olan örneklemeler sayısal kategoriye uygun şekilde ifadelendirilmiştirlerdir. Özel örnekler, tespitler, duygular, düşünceler, öneriler ise tekil öğrenci ifadesi kullanılarak doküman inlemesi yapılmıştır.

2.Covid-19 ve Muhasebesi

Covid-19 virüsü dolayısıyla bütün insanlığın kendini muhasebeye çekmesi gerektiğinin düşünen öğrenciler nezdinde yaşananlar bir sebep değil sonuç olarak telakki edilmektedir. Aniden bütün dünyayı sarsan virüs, dünyanın hakim güçlerinin sahip olduğu silahlardan daha büyük olmadığı halde bu kadar tesirli olması bütün öğrenciler tarafında ilahi bir ceza olarak telakki edilmiştir. Ortadoğu coğrafyasında yıllarda akan kan ve gözyaşı, denizlerde boğulmaya terk edilen çocuklara duyarsız kalan dünyaya Allah'ın kimin kudret sahibi olduğunun bir vesilesi olarak görülen virüsün refah seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde daha yıkıcı olmasına dikkat çekilmiştir.

Kendi ülkelerinde ortaya çıkan virüsün evlerinde hapis hayatı yaşatılan Doğu Türkistanlı Müslümanlara yaptıklarının adeta ilahi bir ceza olarak Çinlilerin evlerine mahkum edilmesinin anlamlı olduğu dile getirilmiştir. Evlerinin bahçelerinde göz önünde güvende olmaları amacıyla birkaç metreye sığdırılan Doğu Türkistan çocukların, dışarı çıkamayan Çinliler dolayısıyla daha özgür yaşayabilecekleri için mutluluk duyulduğu anlaşılmaktadır. Bunun gibi bütün dünya coğrafyasında güçlünün menfaatini sürdürmek uğruna giriştiği zulümler, sömürdüğü ülkelerin maruz kaldığı acı ve fakirliğe dikkat çekilerek elde edilmiş zenginliklerin ölümün, ölüm korkusunun önene geçemediğinin insanlık tarafından muhasebe edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

İmkanları olduğu için dünyanın bütün güzelliklerini gezip görebilen, isteği nimetleri tadabilen insanların bu imkanlardan mahrum olmalarının şikayetini ederken açıklıkla boğuşan, ailesine yeterli gıdayı sağlayamayan, süreçte işinden olan insanlara dair empati ve destek olmak adına aynı insani hassasiyeti göstermeleri beklenmiştir. Covid-19 virüsünden önce bir çok felaket ve acıların yaşandığı ve insanların neden olduğu bu kötülüklerden yeterli derslerin çıkarılmadığını savunan öğrenciler aksine dünyadaki eşitsizliğin, güç ve imkan sahipleri lehine artmasının düşünülmesi gereken büyük bir sorun olarak tanımlamaktadırlar. Büyük sermaye sahibi firmaların Çin'i kalabalık nüfusuyla dünyanın üretim merkezi haline getirdikten sonra ekonomik durgunluk ve diğer ülkelerin Çin'e karşı mesafeli duruşunun insanoğlunun hırsının yine insan eliyle cezalandırıldığı fikri dile getirilmiştir. Çok kısa bir süre önce cazibe sebebi olan kalabalık nüfusunun ve büyüyen ekonomisinin kendi ülkelerinde çıkıp dünyaya yayılan virüs nedeniyle dezavantajlı hale dönüşmesini ilahi bir uyarı olduğu değerlendirilmektedir.

İslam'ın insan sağlığı için gerekli gördüğü beslenme alışkanlığının virüsün ortaya çıkışı başta olmak üzere, temizliğe verdiği önemle yayılmasını doğal bir engeli olması açısından en etkili yaşam tarzını sunduğu ifade edilmiştir. İstikrar ahlakına sahip İslam'ı sabırla sürdürmesi beklenen Müslümanların yılgınlığa ve gevşemeye mahal vermeden virüse karşı ilim ve devlet adamları nezaretinde süreci takip etmesi beklenmektedir. Ancak Müslümanlar içerisinde de kurallara uymayan, kul hakkına ağır bir bedelle sebep olacak davranışlara sıklıkla rastladıklarını ifade eden öğrenciler bu durumdan ciddi manada rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Camilerin kapatılması konusunda yurdun değişik bölgelerinden din ve maneviyat adına kötü söz ve davranışlarla tepki gösterenlerin din ve toplum algılarının düzeltilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Dinin belirli zamanlarda ve yerlerde alışlagelmiş şekilde yapılan toplu ibadetlerden müteşekkil olmadığı, dinin insani ve toplumsal yönünün göz ardı edildiği bu din algısının kötü örnek olduğu düşünülmektedir.

Bir kişinin Müslüman, bir beldenin de İslam toprağı olduğunun şiarı olan namaz ve camilerin bir süreliğine kapatılması sonucu ancak evlerin mescite dönüşmesi zorunluluğunun Müslümanlar tarafından sorgulanması gereken bir durum olduğu hemen bütün öğrenciler tarafından dile getirilmiştir. Namazın, kılanı kötülükten ve çirkin işlerden alıkoymasını (Ankebut, 29/45) gerçeğinin toplumda hakim olması durumunda şahit olunan pek çok kötülüğün insan eliyle zuhur etmemiş olması gerektiği savunulmuştur. Camilerin manevi olarak dolu olmadığı, kılanların hepsinin namazın dönüştürücü ve erdirici özelliğinden istifade etmemiş olması nedeniyle kapanmalarını derin ve kapsamlı şekilde muhasebe etmek gerektiği öz eleştirisi yapılmıştır. İlahiyat öğrencileri virüsün neden olduğu pandemi kısıtlamaları nedeniyle kendi gündelik yaşamlarını muhasebe etmiş hemen hepsi hayatlarının boşa akıp gittiğini itiraf etmişlerdir. Ölüm korkusunun ben denli yaklaşması kendileri için öncelik teşkil eden dünyevi planlarını değiştirdiğini ve dünya hayatının ayetlerde belirtildiği gibi az bir geçimlik olduğu asıl ve baki yurdun ahiret olduğunu

bizatihi idrak ettiklerini belirtmişlerdir. Müslüman olmanın dil ile ikrarın ötesinde birçok sâlih âmel ve ahlâki eylemle desteklenmesi gerektiğini pandemi sürecinde daha iyi tecrübe ettikleri ifade edilmiştir. Bu manada tasavvuf ilminin gaye edindiği İhsan kavramının tarif edildiği Cibril hadis-i şerifini hatırlatarak kendilerinin tecrübe ettiği bireysel manevi değişimi emsal göstererek tasavvufun bu süreci daha iyi anlamak ve atlatmak için büyük katkı sağlayabileceğini özellikle vurgulamışlardır. Daha önce eleştirdikleri, yanlış ve zorlama uygulama şekillerine sahip olduklarını düşündükleri zühd, riyazet, inziva, uzlet, halvet gibi kavramların geçmişte kalmış yöntemler olmadığını bizatihi tatbik etmek zorunda kalarak anladıklarını itiraf eden öğrenciler olmuştur. Hz. Peygamber dönemi başta olmak üzere imkanların kısıtlı olduğu zamanlarda uygulanmak durumunda kalan bir takım zahidâne uygulamaların her devirde bireysel ya da kitlesel zaruret anlarında insanoğlunun kanaat-şükür-sabır gibi maddi ve manevi bütünlüğünü ikmal eden hal ve davranışlarını itidal seviyesinde olgunlaştırması için değerli bir ön hazırlık evresi olarak görülebileceği beyan edilmiştir.

3.Pandemi Şartları ve Zühd Yaşamı

Pandemi döneminde yaşamları aniden değişen evlerine kapanmak zorunda olan öğrencilerin hepsinde evveline rastlanmamış içe dönük yoğun bir muhasebenin yapıldığı görülmüştür. Gençlerde yaygın şekilde görülen gündelik hayatın rutin işlerinden sıkılma ve farklı heyecanlar arama arayışının pandemi sürecinde haksız, bencil ve lüks beklentiler olduğu ifade edilmiştir.

Bayan öğrencilerin yoğunlukta olduğu çalışmada erkek öğrencilerin de benzer şekilde dikkat çektiği en yaygın eleştiri güzel kıyafetlere olan düşkünlüğün sorgulanması olmuştur. Alışlageldiği şekilde en çok önem verdikleri kıyafet seçimi ve beğeni algısının pandemi vesilesiyle gereğinden fazla büyütülüp değere matuf olduğu belirtilmiştir. Normal hayatta daha güzel görünmek ve farklı kıyafet giyme isteğinin onları bir gün önceden “yarın ne giysem?” sorusuyla meşgul ederken pandemi nedeniyle sahip olunan kıyafetlerin gardıroplarda unutulduğunu, satın alınmak için yorucu seçimlerden sonra başkaları tarafından güzelliklerinin onaylanmamış olması satın alınan kıyafetleri değersizleştirdiğini ifade etmişlerdir. Öğrenciler kıyafet ihtiyacı konusunda pandemi sürecinin kendileri için ihtiyaç ve eşyanın nasıl ve hangi miktarda kullanılması gerektiği konusunda ibret verici olduğunu söylemişlerdir. Ekonomik olarak çok daha geniş imkanlara sahip popüler insanlardan örnekler de vererek ruhun yerine beden güzelliğine ciddi harcama yapanların ümit ettiği popüler ve sosyal kabule erişemediklerini belirtmişlerdir. Kuaför, berber ve güzellik salonlarının boşaldığını, bırakın daha güzel görünmeyi temizlik gereği dahi olsa insanların bu hizmetlerden faydalanamamış olmalarını görüntü ve gösterişe fazla değer vermenin bir cezası olarak değerlendirmektedirler. Saç modeli ve kuaför seçmekten daha elzem olan bedensel sağlığın farkında varanların satın aldıkları makinelerle kendi saçlarını düz ve kısa şekilde kesmesi diğer yönüyle de sadeliği konforunu yaşattığı vurgulanmıştır. Öğrencilerin dikkati çeken bu tespitler tasavvufun kişiyi kendi yeniden keşfetmesi için gerekli olan her türlü dış ilgi ve alakadan kurtularak onu kötü etkilen sosyal problemlerden uzaklaştırarak kalbi dönüşümünün temel prensiplerini hatırlatır (Bkz. Frager, 2005, 155). Öğrencilerin en çok dikkati çeken bu görüntü ve gösteriş ile ilgili farkındalık modern yaşamın bir sonucu olarak insanoğlunun alıp tükettiği nesne gibi muamele görmesi olgusuna işaret eder. Modern kapitalizmin tesis ettiği kurumları aracılığıyla ruhsal tarafının göz ardı etmek suretiyle nesnelleştirdiği insanın şahsiyetine ve kimliğine doğrudan müdahale etmektedir (Giddens, 2010, 10-12). Çağdaş olma ve modayı takip edecek şekilde tüketim davranışları amaç olarak benimsenmesi bu durumun en çarpıcı sonucudur (Ger ve Belk, 1999-68-70). Bu anlayış kendilik değerini satın aldığı nesneyle ikmal olacağını düşüncesine sebep olmaktadır (Selim, 1999, 132). Moda ve eğlence dahil olmak üzere kültürel her alanda etkin pazarlama teknikleriyle kişilik bütünlüğünden uzak, kısa süreliğine kendini değerli ve farklı hissedeceği tüketim algısı kazandırılmaktadır. Bütün bunlardan sonra benimsetilmek istenen tüketim davranışı mutluluk kaynağı olarak algılanmaktadır (Featherstone, 1991, 21-26). Dolayısıyla hemen hepsi genç yaşta olmaları ve sosyal kabul, değer onayı ihtiyacını daha fazla hissederek benliklerini geliştirmek isteyen öğrencilerin modern yaşamın dayattığı mutluluk kurgusuna maruz kalmaktadırlar. Pandemi kısıtlamaları nedeniyle mahrum kaldıkları bu yaşam tarzını sorgulama fırsatını yakalayan öğrencilerin fitri, kalıcı değer ve mutluluğu iç dünyalarında tesis edebileceklerini görmüşlerdir. Tasavvuf telakkisinde kişinin yaşamını maddiyat merkezli kurgulayarak devam ettirmesi, manevi alanın referanslarından uzak hayatını sürdürmesi gaflet olarak tanımlanır (Sülemi, 2001, 111). Birçok öğrencinin ilahiyat eğitimi almalarına rağmen önceki hayatlarını boş, ihlas ve takvadan uzak, yüzeysel, sıradan vb. ifadelerle tarif etmeleri kıymetlidir.

Zengin-fakir demeden herkesi etkileyen covid-19 virüsü bolluk içerisinde yaşayanların dışarı dahi çıkamadığı, sahip olduğunu nimetlerden istediği zaman, istediği kadar istifade edemediğini vurgusu yapan

öğrenciler aynı şekilde insanların akraba, eş, dost hatta evlatlarından uzaklaştığını ibretlik olarak tarif etmişlerdir. Evlatların, dünyaya gelmelerine vesile olan anne ve babalarının riske maruz kalmamaları için onların kendilerine en çok ihtiyaç duyduğu bu zamanlarda onlardan uzak kalmaya çalışmalarını kıyamet sahnesinde tarif edilen manzaraya benzetmişlerdir. Vefat eden akraba ve tanıdıklara son görev olan cenazelerine dahi iştirak edememiş olmanın insanların hayat ve ölüm olgularını daha travmatik yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Masiva sevgisinin günlük yaşamda sıradan ve doğal bir fenomen olarak algılanmasına giyinme, yeme-içme, gezme, sosyalleşme, eğlenme gibi hemen her türlü insani eyleme direkt etki eden pandemi sürecinin zorunlu kıldığını kısıtla yaşamının zühd yaşantısında benzerliğine dikkat çekilmiştir. Tasavvufun tarihsel gelişim ve bireysel eğitim sürecinin en başında yer alan zühdün zaruri olarak tatbik edildiği pandemi sürecinin Allah'ın bir lütfu, insanların durumlarını sorgulayıp başa gelen bu imtihanın iyi değerlendirildiği tevbe ve hayra vesile olacağına inanılmaktadır. Her ne kadar Allah dünya hayatının gaye ve işlevini veciz şekilde beyan etmiştir. Şöyle ki; "Biliniz ki dünya hayatı bir oyun, bir eğlence, bir süs ve kendi aranızda övünme, mal ve evlat çoğaltma yarışından ibarettir. Bu, tıpkı bir yağmura benzer ki; bitirdiği ot, ekincilerin hoşuna gider, sonra kurur, onu sapsarı görürsün, sonra çerçöp olur. Ahirette ise çetin bir azab; Allah'tan mağfiret ve rıza vardır. Dünya hayatı, aldatici bir zevkten başka bir şey değildir.(Hâdid, 57/20). İnsanın biriktirerek ona dayanıp güç, güven, övünç devşireceği biriktirilen mal, insani ve sosyal olarak saygı ve şeref bulacağı evlat ve akraba çokluğunun onları ne kadar oyaladığını bildiren ayetlerin devamında Allah pek yakında insanların bu gafletlerini öğreneceklerini hatırlatır (Tekâsür, 102/1-5). Tasavvuf dersleri başta olmak üzere zâhidâne yaşamın temel referansları olan benzer ayetleri bildiklerini ifade eden öğrenciler pandemi döneminde bu ayetler ışığında dünya ve dünya nimetlerinin işlevini daha iyi idrak ettiklerini belirtmişlerdir. İlgili ayetlerin adeta hakikatinin farkına varılması ve baki yurt olan ahretin daha iyi idrak edilmesi için pandemi sürecin icbar ettiği zâhidâne yaşantının kendileri için önemli ve kıymetli bir vesileye evrildiğini ifade etmişlerdir. Pandemi kısıtlılığını dayattığı yaşamın ehem-mühim, öncelik-sonralık, ihtiyaç-lüks, şükür-sabır, kanaat-israf gibi kavramların nakli ve akli bilgilerin ötesinde bizatihi yaşanan güncel sorun eşliğinde zamanın ve mekanın elverdiği ölçüde tecrübe ederek kendilerine mal edebilmelerine imkan sağladığı düşünülmektedir.

Öğrencilerin "O gün ne mal ne de oğullar fayda verir. Ancak Allah'a temiz ve sağlam bir kalple gelenler hariçtir" (Şuarâ, 26/88) ayeti bağlamında elde edilmiş dünyalık bütün nimet ve faydası umulan evlatların onları korumak adına risk grubu olan yaşlı anne ve babalarından uzak kalmalarının ahiret sahnesini hatırlattığını ifade etmişlerdir. Pandemi sürecinde ilahi hakikatleri ibret nazarıyla değerlendirip Allah'a güvenip dayanaktan başka çare olmadığı, kötü duygu ve düşüncelerle dolan kalbi tasfiye, nefsi terbiye etmemenin gerekliliğini daha iyi anladıklarını ifade etmiş, bu konuda özeleştiri yapmışlardır.

Çok parası olanların onları harcayamadıkları, gelişmiş ülkelerin solunum cihazı sıkıntısı çekmelerinden ötürü varlıklı insanların imkanları olmalarına rağmen solunum cihazı için sıra beklemek zorunda kalmaları, emlak zengini olanların arzu ettikleri gibi kiralarını alamadıkları, ticareti karlı olanların işlerinin bozulduğu, göz nuru olan çocuklarını yüksek ücretlerle özel okullarda okutanların bu imkandan mahrum kaldıkları, spor ve eğlence dünyasının müdavimlerinin olmazsa olmaz faaliyetler olarak gördükleri aktivitelere katılamamalarını, arkadaşların birbiriyle tokalaşmak, sarılmak gibi samimi iletişimden mahrum kalmanın sorgulanması gerektiğini düşünülmektedir. Hatta camilerin boşalması, Kabe'de tavafın durması, Hacc ve Umre'nin yapılamaması, toplumsal birlikliğin önemli duygu dolu zamanları olan bayramların buruk geçmesi, büyüklerin ziyaret edilip ellerinin öpülememesi, küçüklerin sevilememesi gibi manevi hayatı derinden etkileyen virüsün ilahi bir uyarı olduğunu bütün öğrenciler tarafından muhasebe edilmesi gereken bir olgu olarak kabul edilmektedir.

Her gün rakamları takip edilen vefat sayılarının gözle görülemeyecek küçüklükte ancak çok hızla yayılabilen bir virüs endişesiyle ölümün her yaş grubu için yakın olduğu dünya hayatının anlamı ve gayesi konusunda daha sağlıklı düşünmeye sevk ettiğini düşünen gençler, dünya sevgisini bu süreçte daha iyi anladıklarını ifade etmişlerdir. "Dünya sevgisi bütün kötülüklerin başıdır" (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 7/338) gerçeğini pandemi sürecinde "Ölmeden gelip çatmadan evvel, şehvani ve nefsani hislerinizi terk etmek suretiyle bir nevi ölünüz." (Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/29) tavsiyesiyle kısmen meczderek tecrübe etmek zorunda kaldıklarını düşünen gençler zâhidâne yaşamın ahirete açılan önemli bir kapı olduğunu düşünmektedirler.

Görünüşe ve gösterişe değer vererek içsel ve ahlaki dönüşümü göz ardı edildiğini itiraf eden gençler maddi konfor nimetleri açısından girilen yarışın anlamsız bir yorgunluk olduğunu, heveslerinin kölesi olmuş gaflet içerisindeki memnuniyetsizliğin hakikatte şükredilmesi gereken bolluk olduğunun farkına

vardıran pandemi süreci, manevi gelişimin vesilesi olarak görülmüştür. Çoğalan nimetlerle birlikte daima daha fazlasına sahip olma arzusunun akamete uğradığı pandemi sürecinin, insanlığa durup bir düşünme vaktinin çokta geldiğini haykırmaktadır. Savaş, terör yüzünden ölen ya da sakatlanan, yurdunu terk eden, denizlerde boğulan çocuklar gibi hafızalara kazınan olaylar gibi direkt insan faktöründen kaynaklanan zulümlere ilave olarak dünyanın doğal dengesini bozmak suretiyle davetiye çıkarılan doğal afetlerin ilahi birer uyarı olduğu ancak insanların bunlardan ders çıkarmadığı için küresel çapta herkesi etkileyen Covid-19 virüsünün ilahi bir ceza olduğu hemen bütün öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Bu ilahi uyarından ders çıkaran çoğu insanın manevi değerlere yöneldiğini ifade eden gençler kanaatlerini İtalya'da Müslümanlarla birlikte dua edip secdeye kapanan farklı inanca mensup kalabalıkları, İspanya'da beş yüz yıl sonra tekrar okunmaya başlanan ezanı ve diğer Avrupa ülkelerinde dini ritüel ve duaların arttığını kaydeden görüntülerle desteklemişlerdir. Öğrencilerin bu tespiti kitlesel buhran ve felaket zamanlarından insanın dini dünyaya yönelmesi ve çözümün oradan geleceğine inandığı bilinçaltının bilinç seviyesine taşınması düşüncesini hatırlatmaktadır. Derin ruhsal kriz dönemlerinde insanın yaşadığı yalnızlık ve acizlik duygularını dine sarılarak tatmin etmesi fitri doğal bir eğilimdir. Ahiret inancının en büyük öğreticisi olan ölüm korkusu yaklaştığında nefsani ve akli bütün okumalar ölümün ürkütücülüğü karşısında doğal ve köklü olmadıkları için silinip gitmektedir.

Ölüm korkusunu küresel bir bilinçle insanlığa yaklaştıran Covid-19, sebep olduğu yaşamsal kısıtlamalar nedeniyle yalnızlaştırdığı insanları, diğer yönüyle Yüce Yaratıcı'ya daha da yaklaştırdığını düşünen öğrencilerin böylece Allah'ın insan şah damarından daha yakın olduğunu duygusal olarak daha iyi hissedeceklerini söylemektedirler. "And olsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız." (Kâf, 50/16). Bu ayette belirtildiği gibi nefsâni hırs ve hevesleri nedeniyle hem kendini, hem diğer insanları hem de doğayı mahvederek sebep olduğu felaketler insanı, ölümün sahibi olan Allah ile isteyerek ya da istemeyerek de olsa muhataplığa icbar etmektedir. Bu bağlamda Covid-19 virüsünün biyolojik bir silah olarak laboratuarda üretilip yayılması, değiştirilmek istenen yeni dünya düzeninin bir vesilesi kılınma teşebbüsleri gibi çeşitli teorileri de dile getiren öğrenciler bütün bu süreçlerin Allah'ın bilgisi dışında olamayacağı, Allah'ın takdiri dışında hiçbir şey yapılamayacağı yönündeki inançlarını belirttikten sonra başa gelmiş bu felaketin herkes tarafından muhasebe edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Komple teorilerinin dikkate alınması gerektiğini dikkat çeken erkek öğrenciler her şeye rağmen Allah'ın takdiriyle başa gelen bu felaketin Müslümanlar tarafından öz muhasebesinin yapılması gerektiğini düşünülmektedir. Camilerin kapanması, cemaatle namazın kısıtlanmasının "manevi hangi kusuru ettik de başa geldi?" muhasebesine ilave olarak uzmanlar tarafından yasaklanmasına rağmen ölüm gibi büyük bir kul hakkına girebilme riskine üstlenerek camilere zorla girmeye çalışmanın sorgulanması gerektiği düşünülmektedir. Gençlerin bu yöndeki görüşleri "Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder." (Şûrâ, 42/30) ayetinde bildirildiği üzere her türlü olasılığı karşı sorumluluk bilincini elzem kılan ilahi mesaja dayanmaktadır. "Yaptıklarının bir kısmını tatsınlar diye insanların kendi ellerinin kazandığı şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı. Umulur ki onlar hakka dönerler." (Rûm, 30/41). Bu ayette öğrencilerin ifade ettiği şekilde dışarıdan dahi gelse maruz kalınan Covid-19 virüsü ve sebep olduğu tahribatın mesuliyetini çok uzaklarda aramamaktır.

Bütün insanlığın büyük bir zevkle yaşadığı küresel dünya düzeni ve onun yakınlaştırdığı uzakların insanlığa sunduğu konfor ve nimet zenginlinin bir külfeti olacağını kabul edilmektedir. Üretim-tüketim şehvetinin doğada açtı tahribatın günümüzde ülkelerin gelecek adına taşıdıkları endişelerin somut bir verisi olarak uygulamaya koyduğu çevre koruma tedbirleri ayette bildirilen "bir kısmını tatma" hakikatinin geleceğe ait ilahi bir mucize olmanın ötesinde önümüzde duran bir gerçeklik olduğu anlaşmıştır. Gençlerin dile getirdiği eleştirilerini teyit eden bir diğer ilahi hakikat ise insanların yaptıklarına karşın Rahmeti galip olan Allah'ın çoğunu affettiğini, bir kısmını ders alalım diye tattırdığı musibetlerden sonra Hakk'a yönelmenin vesilesi olarak gördükleri sürece dair ümitli olmalarıdır. Günümüz gençliğine dair yöneltilen eleştirilere rağmen edinimleri bağlamında düşünüldüğünde büyük fedakârlık gösteren öğrencilerimizin evde kalmaya azami gayret göstermekle birlikte bu denli doğru tespitlerde bulunmaları onların fitri olarak tutarlı olduklarına alamet sayılabilir. İlahiyat fakültesi öğrencisi olmaları onların olaylara dini düşünce ve değerler penceresinden bakmalarını gerekli kılmaktadır. Fakat kendileriyle birlikte ümmeti ve insanlığın hatalarını, eksiklerini açıkça ifade edebilmeleri gençlerde hakim olan sorunu ve kusuru dışarıda arama, büyüklerden böyle gördük, kabilinden yaygın olan düşünceler yerine kendilerini de katarak eleştirel bakışa sahip olmaları çok değerlidir. Zira sorunların parçasını olduğunu kabul etme şuuru çözümün kolektif olma kolaylığının ilk adımıdır. Öğrencilerin kendilerini dahil ederek soruna dair sorgulamaları " Ben nefsimi

temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder” (Yusuf, 12/53) ayetinin hal beyanı olmak açısından kıymetlidir.

Bolluk içinde mâsivaya kulluk ettiklerini açıkça itiraf eden öğrenciler pandemi kısıtlamalarıyla zâhidâne hayatın bir parçası olan uzletli zorunlu olarak yaşarken ilk başta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Okul ve sosyal ortamlardan uzak olmaları nedeniyle kendilerine evde daha fazla vakit kaldığını ifade eden gençler kaçырdıkları, telaşla araya sıkıştırırdıkları namazları daha huşuyla kılabildiklerine mutlu olduklarını beyan etmişlerdir. Camilerin kapalı ya da kısıtlı olması nedeniyle evlerin aile fertlerinden müteşekkil birer mescide dönmesi, evlerin küçük kardeşlere eğitim verildiği kurumu haline gelmesi, kitap okuma zamanlarının çoğalması ve dışarıda hızla akan yaşama karşı tefekkür etme imkanının doğması gibi fırsatlar yakalanmıştır. Yaşları itibarıyla kanları delice akan gençlerin en güvenilir ortam olan ailelerinin yanında ibadet başta olmak üzere manevi gelişimlerine katkı sunacak diğer faaliyetleri tefekkür eşliğinde sindirerek içselleştirme imkanı bulmaları tasavvufi uzlet yaşantısına benzetilmiştir. Dış dünyadan belirli bir süre kopuk nefisini ve sonrada İlah'ı bulma uğraşı olan uzlet ve halvet uygulamalarına atıfta bulunan öğrenciler pandemi sürecinin kendileri için “biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kâf, 50/16) ayetini daha iyi anlamalarına vesile olduğunu belirtmişlerdir. Dünyevi yaşamın sınırlandırılmasının icbar ettiği zâhidâne yaşamın, kendilerini tefekkür etmeye; sorgulamalar nedeniyle tevbelerini çoğaltmaya, artan ibadetlerin huşu ve ihlasla birlikte Allah'a daha fazla yaklaşmaya, Allah'a yaklaştıkça güven ve teslimiyetin huzuruna, artan teslimiyetin yaşanan süreç başta olmak üzere her imtihanda Allah'ın rahmet ve merhamet ümidini çoğaltmasına vesile olduğunu söyleyen öğrenciler korku dolu sürecin sevgiyle dengelendiğini tespit etmişlerdir.

Pandemi sürecinden önce araya sıkıştırılan, tadil-i erkâna uymadan kılınan namazlarının Allah'a arz edilmesinden hicap duyduğunu ifade eden öğrencilerle birlikte bazı öğrencilerin “ibadetlerimizi yaparken zevk almıyoruz!” beyanının bir nedeninin modern hayatın koşuşturması olduğu anlaşılmaktadır. Gençlerin normal zamanlarda fark etmediği modern hayatın dayattığı yaşam tarzında onlara kendileri ve İlahlarını tanımak için zaman kalmamaktadır. Zira onlar için şekilmiş ve kendilerine ideal olarak gösterilen yaşam standartlarına erişebilmek için yapmakta zorunda oldukları her şey yaşlarıyla mütenasip olarak kurgulanmıştır (Kaval, 2018, 464-469).

Pandemi sürecinde ilk etapta ciddi zorluk yaşadıklarını belirten öğrencilerin boş vakitlerinde birçok şeyi gözleme, sorgulama ve değerlendirmeye başladıklarını söylemesi gençliğin kendini ve çevresini tanıyıp kendini yeniden var edebilmesi onların doğal manevi gelişim arayışlarıyla örtüşmektedir (Bkz. Windmiller 1995: 247-249). Pandemi şartları öğrencilerin zaruri olarak yaşadıkları kısmi uzlet yaşamıyla vakitlerinin büyük çoğunu alan dünyevi işlerinden uzaklaşarak manevi dünyaya daha fazla eğilmelerine ve zevk ve kurbiyeti hissettikleri görülmüştür. Onların bu ifadeleri dış dünyadan ilgisini keserek halvette fena makamını tecrübe eden salike benzer (Bkz. Kuşeyri, 2003, 197-200). Manevi tekamülün merkezi olan kalbi, mideye benzeten Gazali akıllı bir insanın nasıl her bulduğunu midesine doldurmadığı gibi manevi kalbini de gereksiz duygu ve düşüncelerle doldurmamalıdır (Gazali, 2002, 3/15). Fizyolojik enerji sağlayıcısı olan mide gibi kalp de manevi enerjinin merkezidir. Arzu ve isteklerin toplandığı kalp içine akıtılan suyun rengini alan havuz gibidir (Hakim Tirmizi, 1988, 36). Öğrencilerin arındırmaya başladığı kalplerini ilahi rahmete me haz işlerle doldurmaya çalışmaları sonucu tattıkları manevi haz beklenen bir durumdur. Ahiret gününü anımsatan pandemi sürecinin, dünya seline kapılarak bilinçsizce akıp giden ömürlerinin bu günlerinin tevbe, dua, zikir, tefekkür, tevekkül ve şükürle yeniden anlam kazanmasına sebep olduğu için büyük bir nimet olarak görülmesi gerektiği fikri ifade edilmiştir.

Normal yaşamlarında ne yesem, ne giysem, nereye gidip gezsem gibi dünyevi arzuların ön planda tutulduğu düzenin değişmesiyle aslında kendi iradeleri dışında yaşam gayesini kendilerine bir musibetle hatırlatan Allah'a şükreden öğrenciler yaşamlarını ilahiyatçı olmanın icbar ettiği askeri dini ritüellerle geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Toplumda yaşanan korkunun da büyük oranda alışılan gelen dünyevi hayatın imkanlarından mahrum olma endişesinden kaynaklandığını düşünen öğrenciler olmuştur. Bu düşüncelerine delil olarak da market yağmalama, yiyecek stoklama, ürün kapışması, mağazalar önünde oluşan kuyruklar ve sıra kavgaları örnek gösterilmektedir.

Doyumsuzluk yüzünden bu hale geldiğini idrak edememiş insanoğlunun, virüsün birçok kimsenin midesinin kaldıramayacağı şeyleri tüketmeleri nedeniyle bulaştığını unuttuğunu dile getiren bir öğrenci belirli sayıda insan grubunun yeme şehvetinden ötürü bütün dünyanın tehdit altına girmesinin ibretlik olduğunu belirtmiş, bu yüzden birçok ülkede insanların toplu mezarlara defnedildiğine vurgu yapmıştır. İnsanın en temel ihtiyacı olan yeme duygusunun Covid-19 virüsünün yayılmasında olduğu gibi pandemi sürecinin sağlıklı aşılabılmesinde etkisi öncüdür. Uygun şartlarda ve muhtevada tedarik edilmesi

elzem olan gıda tüketim maddelerinin İslami ölçülere göre temin edilmesi ve yeteri kadar yenilmesi insanın düşünce, duygu başta olmak üzere değerlendirmelerinde önemli etkiler yaparak şahsiyetini şekillendirmektedir (Mekki, 1310, I/94). Zira nefsin heva ve şehvetlere uyma özelliği vardır (Sülemi, 2001, 100). Birincil güdünün doğru yönetilmemesi kalp ve zihin dünyasını bozularak kerih davranışlar sergilemesine neden olacaktır. O nedenle yeme, içme gibi bedensel arzularını sınırlayamayanların manevi tekamül yolculuğuna çıkması söz konusu olamaz (Sülemi, 1986, 13). Öncelikle helal yoldan kazanılmış olması şart olan gıdanın her türlü şüpheden de uzak olması gerekir ki insanın hem bedenini hem de ruhunu tahrip etmesin (Muhasebi, 1987, 85-89). Öğrencilerin hemen hepsinin vurguladığı helal rızık kazanma, nimet bolluğuna şükretme, israftan sakınma gibi İslam'ın emirlerinin hilafına davranıldığı için bizim ayetinde buyrulduğu üzere kendi ellerimizle yaptıklarımızın bir kısmını Allah, insanlığa tattırmaktadır. Virüsün kerih addedilen bir takım hayvanların yenilmesiyle yayılması, hastalık sürecinde büyük önem arz eden bağışıklık sisteminin kuvvetli olmasını etkileyen diyet alışkanlığı, fazla üretim için gıdaların ve toprağın doğal yapısına müdahale edilmesi, vücudu savunmasız kılan obeziteye kadar birçok faktörün etkisi dikkate alındığında öğrencilerin ifade ettiği üzere insanlar kendilerini hesaba çekmelidir.

Kişinin kendinden başlattığı manevi dönüşümün ilk evresi olan zühd yaşantısı kişinin dışa açılan uzuvlarının davranış şekillerini etkilemesi söz konudur. Sosyal bir varlık olarak kendi benliğinde sağladığı dönüşüm doğal olarak sosyal yaşamda da tezahür edecektir (Bkz. Kübra, 1996, 75-77). Az yemenin beden sağlığı üzerinde manevi yaşamı da olumsuz şekilde etkileyecek tesiri olduğu bilinir (Kübra, 1996, 88-90). Hatta salikin manevi terakkisinde açlığa karşı gösterdiği sabra karşı eğitim süreci şekillenmektedir (Muslu, 2005, 185-187). O nedenle ilk temel dürtü ve hayatta kalabilmenin sağlandığı yeme ihtiyacının karşılanma şekli kişiliğin izharı olarak da görülebilir. O nedenle öğrenciler ifade ettiği üzere Rezzak olan Allah'ın yarattığı her canlının rızıkını taksim etmişken başına gelen musibetten ders almayarak yiyecek temini konusunda müslümana yakışmayacak görüntüler sahne olması üzerinde düşünülmelidir. Öğrencilerin rızık endişesini kişinin Rabbine olan güvensizliğinden kaynaklandığını belirten sufiler gibi telaki ettikleri görülmüştür (Bkz. Sülemi, 2001, 97). Kişinin kendisi Yaratan'a iman ettiği gibi rızık konusunda da şüphesi olmaması gerektiğini ifade eden Sülemi, Hatem-i Esam'dan şunu nakleder; "Hiçbir sabah yok ki şeytan bana vesvese verip şöyle demesin: "Bugün ne yiyeceksin, ne giyeceksin ve nerede ikamet edeceksin?" Ben de ona, "Ölümü tadacağımı, kefen giyeceğim ve mezarda ikamet edeceğim" diye cevap veririm." (Sülemi, 2016, 65-66). Hatem-i Esam'a şeytan tarafından sorulan üç sorunun ayınlarının öğrencilerinde aklına düştüğü yukarıda ele alınmıştır. Bu soruları kendileri eleştirerek gündemine alan öğrencilerin verdikleri cevabın merkezinde ölüm korkusunun olması insan fitratının ortak endişesini izhar etmesi bakımından önemlidir.

4.Pandemi Kısıtlamaları ve Teslimiyet

Covid-19 virüsünün gelişmiş-geri kalmış farkı gözetmen bütün ülkeler, zengin-fakir, kadın-erkek, meşhur- sıradan insan farkı gözetmeksizin bütün insanlığı eşitlemesini Yüce Allah'ın kudretinin bir işareti olarak görülmektedir. Gözle görülmesi mümkün olmayan küçücük bir canlı vasıtasıyla Allah'ın ilim ve kudretinin yüceliği göstermesinden ötürü korku ve endişeye kapılan öğrenciler bu süreçten Allah'a olan iman ve O'nun rahmetiyle kurtulabileceklerini ifade etmişlerdir. Annenin evladından, kardeşin kardeşten kaçacağını bildirildiği kıyamet gününden evvel küçücük bir virüs sebebiyle benzer sahneleri görmenin Allah'ın vaadini teyit ettiği düşünülmektedir. İlahi hakikatlerin yaşamda bu denli ürkütücü şekilde müşahade edilmesi öğrencilerin kendi yaşamlarını sorgulamalarına neden olmuştur. Geline sürecin Allah'ın bir zulmü olmadığını aksine yukarıda değinildiği üzere bütün öğrenciler tarafından insanları kendi elleriyle yaptıklarının bir sonucu olduğu kabul edilmektedir. Bizzat kendi müdahalelerinin olmadığı bu sorunu öğrenciler, öncelikle Allah'ın bir imtihanı olarak gördüklerini, sabrederek, aklın ve dinin emrettiği uygulamalara sadık kalarak zor günlerin hayır ve yardımlaşmayla nimete dönüştürülebileceğine inandıklarını belirtmişlerdir. İmanın bir gereği olarak hayır ve şerrin Allah'ın takdiriyle zuhur edeceğini bildiklerinden ötürü inanan insana düşenin başa gelen musibete emredildiği şekilde mukabele etmek olduğu kabul edilmektedir. Böyle davranıldığı takdirde her şeyin Yaratıcısı olan Allah'ın; "İhtimal ki hoşlanmadığınız şey sizin iyiliğinizdir..." (Bakara, 2/ 216) ayetinde bildirdiği gibi büyük acı ve kaosa sebep olan Covid-19'un bir süre sonra hayırlara vesile olacağına dair ümitle olunabileceği değerlendirilmektedir. Bu konuda doğanın kendini yenilemesi, bitki ve hayvan yaşam alanlarının hızla doğallığına döndüğü, hava kirliliğinin, trafik sorununun ve gürültü kirliliği gibi birçok sorunun azalmasını örnek göstererek kısa bir süre güzel şeylerin habercisi olduğu belirtilmiştir.

Öğrenciler her şeyden evvel Allah'a iman bu süreçte onların yaşanan korku ve endişeyi kabul etmeleri ve nasıl mukabele edeceklerine dair bilgiyi ihtiva ettiğinden hareketle inananların daha sakin ve

mantıklı çözümlere yakın olduğuna inandıkları belirtmişlerdir. Öğrencilerin ümide dair ortak beyanları inananların Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyecekleri (Yusuf, 12/87) ilahi mesajına uygundur. Sürece her ne kadar direkt bir etkileri olmamakla birlikte dünyanın düzenini bozan küresel sistemin işlemesine gafletlerinden ötürü dolaylıda olsa katkı verildiği düşüncesinden ötürü kendileri eleştirmeleri öğrencilerin nefis-i levvâmenin özelliği olan kötülüklerden ötürü kendini kınamayı (Kıyame, 75/2) işe kattığı görülür. Manevi değişimin olduğu kadar bütün farkındalık ve dönüşüm sürecinde yaşanan iç muhasebenin ümitle destekleniyor olması başarı için en önemli azıktır. İnsanı zaaflarıyla yaratıp kendini ikmal etmesi için rahmetini esirmeyen Allah, Za'ına iman edenlere şu müjdeyi verir; "Ey günah işleyerek kendilerine yazık eden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz, O çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir." (Zümer, 39/53). Fıtrı kodlara önemli bir mesaj mahiyetinde olan bu ayetleri öğrencilerin aldıkları eğitimle uyumlu şekilde doğru anlamlandırarak sürece dair müspet bakış sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Öğrenciler tarafından virüsün bir caza olduğu kadar nimet olduğunu da ifade edilmiştir. Zira zorunlu olarak yaşamak durumunda kalınan izolasyon süreci, gaflet ve sıradanlıkla geçen hayatın manen daha deruni yaşanmasına yönelik çabaları tetiklemiştir. Zahirten kötü görünen Covid-19'un milyonlarca kez alınıp-verilen nefesin her birinin ne derece kıymetli bir nimet olduğunun farkına varılarak bütün yaşam nimetlerinin şükür ve zikirle daha bilinçli ve anlamlı kılınmasına vesile olduğunu ifade etmişlerdir.

Dünya hayatının başlı başına imtihan olduğuna, "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele." (Bakara, 2/155) ayetiyle tekrar hatırlatılmıştır. Kendi iradelerinin sınırlılığını küçücük virüs karşısında dahi hissettiklerini ifade eden öğrenciler, ayette bildirilen korku, açlık, mallardan ve ürünlerden azalmanın pandemi sürecinde yaşanmasıyla durumun daha anlaşılır hale geldiği düşünmektedirler. Yaşananların bir anlamı ve sebebi olduğunu anlayanların Allah'a iman ve teslimiyetle birlikte süreci çok daha sağlıklı yürüteceklerine inanıldığı görülür. Hatta virüse dair komplo teorileri ve ilk dönemler çözüme dair süren tartışmalardan tamamen azade olarak inanan bir insanın, Allah'a olan teslimiyeti sayesinde sabır, teenni, tevekkül, teselli ile ferahlayıp saha sağlıklı bir ruh haline ve yapıcı bir düşünceye sahip olunacağı öngörülmüştür. Aksi durum söz konusu olduğunda isyanın doğuracağı olumsuzluğun fitneye dönüşeceğini ve bazı ülkelerde görüldüğü üzere sağlık bilim uzmanları ve devlet idarecilerinin hilafına hareket edip şiddete varan eylemlere tevessül edildiğini örneklerle ifade edilmiştir.

Kulun, Rabbine karşı itimadı olarak tarif edilen teslimiyeti öğrenciler, pandemi yasaklarına dair benimsenen davranıştan bağımsız olarak değerlendirmemektedir. Zira Allah'ın büyük günah olarak tarif ettiği ölümüne sebep olacak sorumsuzlukta bir kul hakkına girecek yasaklara karşı duyarsızlığın, bu uğurda benimsenmesi zaruri olan sabır ve teslimiyetin eksikliği toplumlar için önemli bir sorundur. Dolayısıyla Allah'a teslimiyet ve Allah için sabır ahlakının toplumsal yaşamda tezahür eden birçok olayda olduğu gibi küresel bir tehlike olan pandemi sürecinde de görüleceğine dikkat çekilmiştir. Dinin telkin ettiği teslimiyet, inanan için sorunu anlamlandırma ve çözüme ulaşma sürecinde toplumsal alana yayılırken aynı zamanda manevi bir güçle birleşerek olumlu bir faktör olarak işlev görürken, aksi tutumlar sorunları derinleştirmektedir. Bu durumun somut bir örneği olarak öğrencilerin büyük çoğunluğu yaşları itibarıyla risk grubunda olmadıklarını bilmelerine rağmen sokağa çıkma yasağı dahil tavsiye edilen her türlü sosyal yaşamı kısıtlayan uygulamalara mücbir bir sebep olmadığı sürece uyacaklarını, herkesin aynı hassasiyetle davranması gerektiğini beyan etmişlerdir. Hatta bir kişinin dahi zarar görme ihtimalinin kendisinin keyfi sokağa çıkmasıyla mukayese edilemeyeceğini belirterek aksi yönde sorumsuzluk yapanları anlayamadıklarını ifade etmişlerdir. Allah'ın yasaklarına gösterilmesi beklenen teslimiyetin bir benzeri olarak gördükleri ilmi ve idari tedbirlere uymayı insani ve vicdani bir durum olarak değerlendirmektedirler. Yaygın olan bu düşünceyi destekleyen mahiyette bir öğrencinin din kavramların kamusal düzene sunacağı katkıya delil olabilecek şu ifadesi "Devletin bizlere koyduğu kurallar tam da nefsimizle mücadele etmemizi gerektirecek konular" önemlidir.

Allah'a teslimiyet konusunda örnek bir problem olarak görülün Covid-19 virüsüne karşı gelişmiş ülkelerin çok daha fazla yara almalarına dikkat çekilmiştir. Yeni karşılaşılan virüse karşı tedavi yöntemlerinin, aşı ve ilaç tedariği konusundaki yetersizlikler, hastanelerin dolması, hastanelerin dolmasından ötürü insanların hastane önlerinde sedyelerde ya da evlerinde son nefeslerini vermek zorunda olmaları, ilk etapta virüs tehlikesini dikkate almayan dünyanın en gelişmiş ülke liderlerinin yanıldıklarını sonradan anlamaları dile getirilmiştir. Ekonomik, teknolojik ve sağlık alanındaki gelişmişliğe rağmen yaşanan çaresizlik karşısında başta sağlık çalışanları olmak üzere bir çok farklı inanç ve düşünceye sahip insanların dua ederken kaydedilen videolarından söz ederek bütün imkanların seferber edildikten sonra

herkesin kendi ilahına teslim oldukları ifade edilmiştir. İbret verici bu sahnelerde insanların hiçbir dine inanca saygı duymadan, birlikte dua edip bir takım dini ritüellere iştirak etmelerinin insanın aciz olduğunda kuvvetli olduğuna inanılan bir ilaha tazarru edip teslim olmasının bütün suni taassupların önüne geçtiğini sevinçle ifade edilmiştir.

Kitlesel ölümlerin yaşanmasıyla kıyamet sahnelerini akla gelmesinin insanlarda ilah ve ona sığınma ve ondan yardım dileme ihtiyacının daha belirginleştiği bu süreçte öğrencilerin de daha fazla ibadete yöneldiklerini görülmüştür. Başa gelen musibetlerin bir nedeni olduğu iyi bilen öğrenciler yaşananların muhasebesini yaparak önce kendi nefislerinde bildikleriyle amel etme konusundaki eksikliklerini kabul etmektedirler. Kapanan camilerin onlarda en çarpıcı olay olmasının arkasındaki manevi öz sorgulamalardan sonra "...evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın. Namazı dosdoğru kılın..."(Yunus, 10/87 ayetinin kendilerine kurtuluşu gösteren Allah'a teslim olmanın çözüme giden yol olduğunu anladıkları görülmüştür. Kendileri için bir çok ibretlik olan bu süreçten sonra başta kendileri olmak üzere bir çok insanın olanları unutup eskisi gibi gaflet içerisinde hayatlarına devam edebilecekleri endişesinin de taşındığı görülmüştür.

5.Pandemi Süreci ve Mücadele

Gelişen teknoloji ve endüstriyle birlikte inşa edilen, lüks eşyalarla donatılan geniş evlerde yaşandığını söyleyen öğrencilerden bir tanesi, "daracık kalplere sahip olduğu için geniş evlere sığılamadığı" savunmuştur. Sokağa çıkma yasağının uygulanmadığı zamanlarda da en doğrusunun vaktini evde geçirmek olduğuna inanan öğrenciler daha önceden dışarıda harcanan zamana hayıflanmışlardır. Hz. Peygamber'in insanların çoğunun aldandığı nimetlerden biri olan boş vakitlerin gençlik heyecanı ile değerlendirilmediği itiraf edilmiştir. Ölümlerin arttığı pandemi sürecinde ömrün çok daha değerli ve veriliş gayesine uygun geçirilmesi gereken paha biçilmez bir nimet olduğu anlaşılmıştır.

Ebabil kuşlarının Kabe'yi tavaf ederken insanlara kapanması, camilere girilememiş olmasının biz Müslümanların hangi kusurundan kaynaklandığının muhasebesini yapan öğrenciler nefis tezkiyesine ihtiyaç olduğuna inandıklarını beyan etmişlerdir. Dünyadaki Müslümanların ahvalini genel manada tarif ettikten sonra hakiki manada cemaat olunamadığı, tevhid'in vahdetini ifsad eden egoist ve bencilliğin bizi kendimizle baş başa bırakmış olabileceğinden ötürü cem edici olan camiden uzaklaştırılmış olunabileceği düşüncesi dile getirilmiştir. Gönül olarak giderek uzaklaştığımız insanlığımızdan şeklen de ayrı kalmanın sebeplerini Allah boşuna halk etmemiştir. Yaşanan bu günlerin Allah'ın insanları gaflet uykusundan uyandırmak, yaratılış gayesine uygun işlere yönelmesi için vesile kıldığına inanılmaktadır. Yoksa Adil, Hakim ve Hakem olan Allah'ın inanamayanları yedikleri yüzünden dünyaya yayılan bir virüs ile Müslümanları cezalandırması düşünülemezdi. Vahiyle kendilerine bildirilenlere uygun hareket etmedikleri için öncelikle Müslümanların kendilerine çekidüzen vermeleri gerekliliğine inanılmaktadır. Daha sonra bütün insanlığa emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker sorumluluğuna uygun şekilde yaşayarak hatırlatmalarda bulunmak icap etmektedir. Bu süreçte kendini hesaba çeken bir kaç öğrenci daha önceden hiç iyi anlamadığı aile fertlerinden bahsederek bu durumun düzeltilmesi için dinin ve geleneğin emrettiği hususları nefsinin hilafına tatbik ederek çözüme kavuşturduklarını ve daha sağlıklı bir iletişim tarzını geçişin mutluluğunu paylaşmışlardır. Hep birlikte aynı mekanı paylaşmak zorunda kalınan aile büyükleri ve kardeşlerle sağlanması gereken sevgi, saygı ve sorumluluk bilincinin zor zamanların aşılmasına ve duygusal tatmin açısından büyük bir güç olduğuna atıf yapılmıştır. Kibir, kıskançlık, inatçılık, gereksiz alınganlık gibi egoist duyguların bırakın sorunları çözüme kavuşmasını zorlukların katlanmasına sebep olduğu belirten öğrenciler bu vesileyle toplumun temeli olan ailenin işlevinin çok daha iyi idrak edildiğini belirtmişlerdir. Son yıllarda derinleşen kuşak çatışması nedeniyle aynı evde yabancı gibi yaşayan bazı gençlerin huzur yok diye uzaklaştıkları ailelerinin onlar için en güvenilir ortam olduğunu anlaşılmıştır.

Güzel duygu, düşünce ve iletişimin tezahürü olarak sağlık çalışanlarına destek mahiyetinde akşamları balkonlardan alkışlanmaları, onlara şükranlık ifade den farklı organizasyonlarla motive olmaları ve mücadelede güç kazanmalarındaki tesiri hatırlatılmıştır. Böyle güzel dayanışma örneklerine karşı nefsanî düşkünlükleri nedeniyle yasakları pervasızca delen, sağlık ve diğer kamu görevlilerine karşı kötü davranışlara da rastlanmıştır. Sokağa çıkma yasakları öncesi ve sonrası marketlerde yaşanan kavgalar, kapışmalar nefislerini ve yaşanan süreci muhasebe etmeyen birçok insanın varlığına işaret olarak telakki edilmiştir.

Düğün gibi mutluluk verici organizasyonların duyarsızlıkla yayılma riskinin en fazla yaşandığı felaketlere dönüştüğüne dikkat çekilerek bu tarz organizasyonların sünnet uygun şekilde yeniden düzenlenmesi için herkesin elinden geleni yapması gerektiği ifade edilmiştir. Eğlence anlayışımızı nefsin kötü ve kural dışı isteklerine kapı aralayacak şekilde gelenek ve kültürümüze uymayan, hem maddi hem

manevi olarak ciddi zararlara sebep olabilecek uygulamaların bilinçli ve zengin gençler tarafından kaçak olarak organize etmelerinin sebeplerinin sorgulanmasına inanılmaktadır. Özgürlüğün hedonist hazlarla yaşanarak elde yaşanacağı fikriyatının aşılandığı günümüz gençliğinin bu anlamda tek sorumlu olarak görmek haksızlık olacaktır. Halbuki hayatın belirli ilkeler ve kurallar dahilinde yaşandığında özgürlüğün kısıtlanmadığı aksine makul bir forma girerek sağlıklı bir benlik algısına destek sunduğu düşünülür (Bkz. Wilcox, 2001, 147-152). Modern psikolojinin kabul ettiği özgürlük-sorumluluk kavramlarını ideal dengede tutabilecek düşünce ve davranış kalıplarının çok küçük yaşlarda kazandırılması gerektiği yönündeki bulgulardan sonra dogmatik olduğu için eleştirilen dinlerin ahlaki kurallarının ne derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bütün öğrencilerin diğer yaşlı ve kronik hastalığı olanların yaşam haklarına besledikleri sorumluluk ve hasiyetten ötürü alınacak her türlü tedbiri adeta ilahi bir emir gibi telakki ederek uymak gerektiğini beyan etmeleri onların aldıkları dini eğitim ile direkt ilgilidir. Zira dinin, uzmanların ve devlet otoritesinin açık hükümleri dışında şüpheli durumlarda dahi dikkatli olması gerektiği düşünen öğrencilerin şu hadis-i şerif'te bildirilen kalbi rikkate me haz verâ olgusuyla örtüşmektedir; "Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında haram veya helal olduğu şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da temiz tutmuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir." (Buhârî, İman 39, Büyü 2; Müslim, Müsakat 10)

Covid-19 virüsü nedeniyle ölümden korktuklarını ifade eden öğrenciler yaşlarından ötürü hiç bu kadar yakın hissetmedikleri ölümden sonraki yaşamın daha da ürkütücü olduğunu dile getirmişlerdir. Zira ilahiyat öğrencisi olarak dünya-ahiret yaşamına dair diğer insanlara göre çok daha bilgili oldukları için Allah'ın rızasına uygun bir yaşantıyı layığıyla sürdürmemiş olmanın nedametinin acısının ahirette katlanmasından endişe etmektedirler. Bu bilinçle zararın neresinden dönersek kardır düşüncesiyle tevbelarını destekleyecek salih amellere yöneldiklerini belirtmişlerdir. Hızlıca eda edilen farzlara eklenen sünnet ve nafil namazlarla bol olan vakitler süslendirilmiştir. Koşuşturmadan uzak ve ailede geçirilen düzenli hayat kendilerini gece vakitlerini ibadetle geçirebilecek vakit ve enerjisi sağladığını keşfetmişlerdir. AVM'lerde aradıklarını mutluluğun aksine okunan Kur'an-ı Kerim ve kitapları tefekkür ederek aynı zamanda gerçek entelektüel bir bilince evrilmesini tecrübe eden gençler bu yönüyle pandemi sürecini gaflet perdesinin kaldırıcı olarak görmüşlerdir. Boş vakitlerini genellikle AVM'lerde alışveriş yaparak, arkadaşlarıyla yiyip içerek geçirdiği ifade öğrenciler sosyalleşmenin kendi aralarında en yaygın olan bu şeklinin zannedilenin aksine onlara özgürlük kazandırmayıp aksine onları bağımlı hale getirdiğini kabul etmektedirler. Gençlerin ayırımına vardığı bu tarz tüketim alışkanlığının zannedilenin aksine bireye özgürlük ve özgünlük katmadığı, kısır ve sınırlı bir mutluluk duygusunun bağımlıları kıldığını bilinmektedir. (Kaval, 2019, 155-160).

İlahiyat öğrencisi olarak önce kendilerini muhasebe yapmaya davet eden öğrenciler adeta hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamlarını sürdürdüklerini ancak baş dara düştüğünde Allah'a daha fazla yöneldiklerini ifade ederek bu samimiyetsizlikten bir an evvel kurtulmayı dilemişlerdir. Genel olarak bu düşüncüyü benimseyenlerden bir öğrenci daha uzaklarda ya da az sayıdaki ölümlere duyarsızlığın yeterli etkisi görülmediğinden ötürü insanlığın durumlarını düzeltmeleri için küresel çapta kitlesel ölümlere sebep olan virüsü Allah'ın vesile kıldığını aksi halde normalleşen duyarsızlığın devam edeceğini savunmuştur. İnsanların bilinçli şekilde sebep olduğu ya da uyguladığı şiddet ve baskılara alışan insanoğlunun görünmeyen bir virüse karşı duyduğu korkuyu anlamlandırırken bana dokunmayan yılan riyakarlığını anımsatacak sözler kullanan öğrenciler tek suçlu olarak Çinlileri görmemenin doğru olmadığını düşünmektedirler. Güzel örneklik olduğunu, ahlakını benimsememiş gerektiğine inandığımız Hz. Peygamber'in ümmetine yakışmayacak şekilde davranırken, onun ve övüldüğü ashabından her açıdan çok daha fazla imkanlara sahip olduğunu unutarak şikayet edip, dünyevi olarak daha iyi imkanlara sahip olanlara gıpta edildiği tespiti yapılmıştır. Her anne nasıl kendi torununa gebe ise Hz. Peygamber'in uygulayarak tavsiye ettiği İslam'dan uzaklaştığı için bu tarz müsibetlerin artmasının doğal karşılanması gerektiği savunulmuştur. Bu durumdan kurtulmak için nefis terbiyesi yapılmadan İslam'ın içselleştirilmesinin zor olduğunu bizzat ilahiyat öğrencisi olarak doğru bilmenin yeterli olmadığını, uygulamaya geçilmesinin önemine değinilmiştir. Görünürde Covid-19 ile mücadele edildiğini ancak hakikatte dünya sevgisine aldanmış, nefisini köle olmuş, kendine yabancılaşmış, açgözlülüğünü sahip olduğu aklının meşru bir dayanağı gören zihinlerin her devirde sebep olduğu zulüm ve günahlarla mücadele edildiği hatırlatılmıştır.

Küreselleşen dünyada anlaşıldı ki bireysel eylemler büyük sonuçlar doğurmaktadır. Dünyanın bir ucundaki menfi bir durum diğer uçta çok daha yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bir takım insanların sebep olduğu kötülüklerin sonuçları bütün dünyayı nasıl etkilediyse bundan sonraki süreçte herkesin nasıl davranması gerektiği konusunda daha bilinçli ve ortak eylemler üzerinde düşünülmesi gerekecektir. Öğrenciler bu olguyu yeryüzü halifesi olan Müslümanların sadece kendilerinden değil bütün insanlık, canlı ve doğayı kapsayacak bir mesuliyetine hatırlatarak davranma zorunluluğunu gündeme getirmişlerdir. Elbette bu sorumluluğu layığıyla yerine getirebilmesi için Müslümanların nefis terbiyesiyle önce kendilerinde sonra diğer insanlara Allah'ın emirleri doğrultusunda bir yaşam örneği göstermeleri gerekmektedir. Bu düşünceleri benimseyen gençler gelişen teknoloji ve iletişim imkanlarını önce kendilerinin yetişmesi amacıyla kullanmaları gerektiğine inanarak vakitlerini değerlendirmeye başladıkları görülmüştür.

Pandemiyle ciddi oranda değişen yaşamları öncesi dünyevi işlerle geçen vakitlerin çoğunun en önemli mazereti olarak sunulan görev ve zorunlulukların büyük çoğunlunun ortadan kalkmasıyla nefsi dışında başka bir mazeretleri olmadığını düşünen öğrenciler onunla mücadele etmelerinin gerekliliğini anlamış bulunmaktadır. Kısıtlı yaşamın ilerleyen zamanlarında vakitlerinin, eldeki nimetlerin ne kadar çok olduğunu anlamış ve hicap duyduklarını ifade etmişlerdir. Bunlardan dolayı ve geçmişte sıradan addedip ancak şu an yapamadıkları şeyler için yeterince şükretmediklerini ifade etmişlerdir. Kıymeti kaybedilince anlaşılan her şey gibi zamanlarını ve Allah'ı anmak, dua etmek, Hz. Peygamber'in sünneti tatbik edebilmek için daha dikkatli davranmaları gerektiğini farkında olan öğrenciler pandemi tehlikesi geçtikten sonra da bu bilinci sürdürmeye gayret edeceklerini söylemektedirler. Zira insanoğlunun maruz kaldığı sorunları karşılama, savuşturma konusundaki duyarsızlıklarını geçmişten birçok örnekle hatırlatan öğrenciler bu konu da endişelerini dile getirmiştir. Onların bu kaygılarının karşılık bulduğu şu ayetler çok daha veciz şekilde ortaya koymaktadır; "Bununla beraber insanlara bir keder dokunduğu zaman her şeyden geçerek Rablerine yalvarır, dua ederler; sonra tarafından bir rahmet tattırırverdiği zaman da bakarsın onlardan bir kısmı tutar, O Rablerine ortak koşarlar. Bunu da kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etmek için yaparlar. Haydi geçinedurun bakalım, yakında bileceksiniz. Yoksa biz onlara bir delil indirmişiz de O'na ortak koşmalarını o mu söylüyor? Bir de biz insanlara bir rahmet tattırdığımız vakit ona güveniyorlar da ellerinin takdim ettiği bir sebeble başlarına bir fenalık gelirse her ümidi kesiveriyorlar. (Rum, 30/33-36)

Tasavvuf geleneğinin belirli bir bilinci edindirmek için tatbik ettiği nefis terbiye usullerinden olan zühd, uzlet, riyâzet, isâr gibi uygulamalarını zamanın ruhundan uzak bir nevi aşırılık olarak gördüğünü düşünen bazı öğrenciler pandemi nedeniyle kısmen tecrübe edilen bu kavramların insanın olgunlaşmasında önemli katkılar sağlayacağını beyan edilmiştir. Zira tasavvufun durgun ve dingin bir yaşantıyla insanın nefsinin, çevresini ve Allah'ı bulmasını sağlayan yaşam biçimi modern dönemde ruhun yetişemediği maddi hayatın arkasında kalması önüne geçebilecek tevhibi sağlamaktadır. Zira değişimin hızla tükettiği maddenin her yeni formu ruhun sahte mutluluklarla avutulması sonucu bir sonraki evrede açlığı daha da artmış olan kalbin tükenmişliğini katlamaktadır. Bu karşın tasavvufun salık verdiği yaşantı madde ve mananın ahenkli uyumuyla kişiye benlik bütünlüğü sunarak nefsinde İlah'a doğru keşfedebileceği sınırsız müşahedeler yaşatmaktadır.

6.İzole Yaşam ve Kurbiyet

Genç olmalarından ötürü öğrenciler pandemi kısıtlamaları olmasaydı vakitlerinin her zamanki yoğunluk içerisinde geçeceği, gerekli gereksiz birçok planın günler, haftalar öncesinden yapılarak normal yaşantılarına devam edecekleri belirtmişlerdir. Yakın geçmişte yoğunluk içerisinde, arkadaşlar arasında elzem gibi telakki edilen bir çok şeyin izolasyon sürecinde gereksiz olduğunun farkına varılmıştır. Pandemi öncesi hayalini dahi kurmadıkları bir zorunlulukla karşı karşıya kaldıktan sonra gençlerin hayatın merkezinde aktığı şehir merkezlerinin en riskli alanlar olması nedeniyle pek tercih etmedikleri, imkan dahilinde ise köy ve kasabalarda günlerini geçirmenin onlara farklı bir bakış açısı kazandırdığı ifade ettikleri görülmüştür. Kırsal bölgeler, şehirlere nazaran sınırlı olan imkanlarının onları sosyal olarak izole ederek daha çok aile fertleriyle birlikte vakit geçirmeye mecbur bırakmıştır. Bu vesile ile ilahiyat öğrencisi olmanın mesuliyetiyle evlerin mescide dönüştüğü cemaatle namaz kılma, kardeşlere Kur'an-ı Kerim eğitimi, dini ve kültürel sohbetler etme imkanı elde edilmiştir. Ebeveyleerin bir kısmını çalışma hayatına ara vermeleri nedeniyle ailecek güzel şeyler yapmanın, yardımlaşmanın hazzı, manevi bir takım sorumlulukları yüklenmenin sağladığı kabul ve onay duygusunun öğrencileri aldıkları eğitim konusunda motive ettiği görülmüştür.

Pandemi öncesi yetişilmesi elzem olan hayatın gerektirdiği bir çok planların akamete uğradığı süreçte kendilerini çevreyle birlikte gözlemlene, dinleme ve muhasebe imkanı bulduklarını söyleyen gençler yaratılış gayesi olan kulluk konusundaki eksikliklerinin hicabını duymuşlardır. Yaşam ile ölüm arasındaki ayrımın daha da belirginleştiği bu süreçte sosyal izolasyon ile birlikte içinde buldukları manevi yalnızlığın farkına varılmıştır. Kabalık içerisinde arkadaşlarla birlikte hissedilemeyen bu yalnızlığı her gün artan ölüm haberlerini dinleme acizlikleri eşliğinde itiraf etmişlerdir. Hayatlarını gereği gibi manalandırmadıklarının nedametine eşlik eden korkuları onları, insanlık tarihinin her kriz döneminde olduğu gibi Allah'a yönelmeye sevk etmiştir. Covid-19 virüsünü insanlığın kendine gelmesi için önemli fırsat olarak gördükleri gibi kendi yaşamlarında da önemli değişimlere sebep olduğu ifade eden öğrenciler sükunet ve tefekkürle geçen gülerin onları kurbiyete yakınlaştırdığını söylemişlerdir. Aceleyle, araya sıkıştırılan ya da unutulmuş dinin direği olan namaz başta olmak üzere diğer ibadetler, okuma ve dualara zor günlerde daha derinden hissedilen acziyete iştirak etmenin kendilerinde dinin zahiri ve batını olarak daha yoğun yaşanmasına vesile olduğu görülmüştür. Sahip olunan dini bilginin içeriğini doldurması gereken ihlas ve takvanın pandemi sürecinde tecrübe edilen bedensel, zihinsel, kalbi, sosyal ve ekonomik açıdan bir çok ağır şartlar eşliğinden sınanma imkanının elde edilmesi öğrenciler tarafından değerli bir kazanım olduğu ifade edilmiştir. Bu yüzden kendilerini toplumla birlikte ağır şekilde eleştirmekten sakınmayan öğrencilerin azımsanmayacak sayıda olması önemli ve değerlidir.

Zaman sorunun yaşanmadığı süreçte kılınan namazlardan sonra ender yapılan tespihatlara ilave edilen zikirler, okumalar ve nafil namazlarla günleri yeniden anlamlandıran öğrenciler bağımlı oldukları sosyal medyanın aksine anlık değil gün boyu süren suhulet ve huzuru yaşadıklarını beyan etmişlerdir. Müslümanın uzak durması gereken yalan, dedikodu, iftira, riya, gösteriş gibi sosyal medyada rahatlıkla yer bulan paylaşımlara karşı daha hassas mukabele edip, onlardan uzaklaşarak manevi hallerini tahrip edecek bu tarz menfi ve gereksiz şeyleri takip etmekten imtina ettikleri anlaşılmaktadır. Öğrenciler, çevrelerinde birçok kişinin travmatik etkisi nedeniyle Covid-19 virüsü vesilesiyle manevi yaşama yöneldiğini, namaz kılmayan arkadaş ve komşularının namaza başladığını ifade etmişlerdir. Bu mana da insan fıtratının bir tezahürü olarak müslüman olmayanların dahi ezan, dua gibi manevi ritüellere iştirak ederek ilahi yakınlığı sığınarak İlahi Kudret'e tikleri sıklıkla dile getirilmiştir.

İyi müslüman olmanın alâmetlerinden olan kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi (Tirmizî, Zühd, 11) ahlakının anlaşılması ve tahalluk ettirilebilmesi için önemli bir fırsat sunduğu düşünülen bu süreçte elzem olan izolasyonun sadece virüsten korunmayı değil manevi hastalıklardan da korunmaya vesile olduğuna inanılmaktadır. Zira kendi inisiyatiflerine bırakılmış olsa böyle bir yaşam biçimini tercih etmeyecekleri beyan eden öğrencilerden bazıları tasavvuf derslerinde ele alınan inziva, riyazet ve zühd hayatının günümüzde mümkün olmadığı, modern dünyanın aktif olan yaşamında Müslümanları tembelleğe sürükleyip geri kalmalarına sebep olacağı düşüncesiyle zararlı dahi olacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ancak insanın hayatta kalabilmesi için izole yaşamasının bir zorunluluk haline gelmesini çok ilginç bulup genel geçer kabullerin yanıltıcı olabileceğini beyan ederek Allah'a yakınlığı, bütünüyle ona yönelmekle sağlanmasına vesile olan inzivanın geçmişte kalmış bir uygulama olmadığı anlaşılmıştır. Zira önce zihinler ve kalpler malayanilikten uzaklaşınca ruhun özgürleştiğini fark eden öğrenciler kendilerini arınmış ve huzurlu hissettiklerini söylemişlerdir. Öğrencilerin farkına vardığı inziva mekanlarına dönüşen evlerin üzerine inen sekineti Hz. Peygamber tavsif etmiştir; "Bir topluluk Allah'ın evlerinden bir evde toplanır, Allah'ın kitabını okur ve aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekinet iner, onları rahmet kaplar ve melekler etraflarını kuşatır. Allah Teala da o kimseleri kendi nezdinde bulunanların arasında anar." (Müslim, Zikir, 38). Dolayısıyla pandemi vesilesiyle sevgi, güven ve ilk eğitim ortamı olan ailenin İslam geleneği içerisindeki tartışılmaz manevi işlevini tecrübe imkanı bulunmuştur.

Alışık olmadık şartlarda yaşadıklarından ötürü zorlanan öğrenciler her yönden insanlık için ideal rol olan Hz. Peygamber'in inziva hayatını hatırlayarak onun geçirdiği manevi tekâmül evlerine hayranlık duyarak tecrübe ettikleri izolasyon sürecinin kendileri için de kemâlat vesilesi olduğuna inanmaktadırlar. Şerrinde dahi hayır olduğunu idrak ettiklerini düşünen öğrenciler bundan sonraki yaşamlarının Allah'ın emirleri doğrultusunda nur ve hidayet üzere olacaklarına dair ümitleri yüksektir.

İzolasyon sürecinin kurbiyete götürdüğünün veciz bir ifadesinin "ne kadar soğursak dünyadan o kadar ısınıyoruz Rahman'a" bir öğrenci tarafından dile getirilmesi dikkate değerdir. Bir başka öğrenci her şeyden sıyrılıp sadece Allah'a yönelerek yapılan samimi amel ve duaların karşılığı olarak elde edilecek yakınlığı işaret eden şu hadis-i şerif'i zikretmiştir; "Allah Teala Hazretleri diyor ki: Ben, kulumun benim hakkımda yaptığı zanna göreyim. O, beni zikretti mi onunla beraberim. Eğer o beni nefsinde zikrederse ben de onu onunkinden daha hayırlı bir cemaat içerisinde zikrederim. O bana bir karış yaklaşır ben ona bir zira

yaklaşım, o bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak giderim." (Buhari, Tevhid 50; Müslim, Zikr 2). Bu yakınlığa erebilmenin yolunun kalbi arındırma ve orada Allah sevgisi tahkim etmekten geçtiğini hatırlatan bir başka öğrenci ironik bir anlatımla dile getirir; "Kalp temizliği nedir? Nasıl yapılır? Bugünlerde çokça kullandığımız temizlik ürünleriyle olduğunu sanmıyorum. Kalp temizliği öncelikle Allah dışında her şeyin atılmasıyla olur. Daha sonra nafie ibadetler ve zikirle olur." Kalp tasfiyesi ve nefis tezkiyesinin önemli aşamalarından olan erbain çıkarma geleneğini hatırlatan bir diğer öğrenci evlerde geçen bu sürecin bu minvalde değerlendirilebilecek küçük bir uygulama olabileceği düşüncesiyle kendi yaşamına manevi bir düzen getirmeye çalıştığını ifade etmiştir.

Bir başka öğrenci izolasyon sürecinin manevi tekamül ile ilahi kurbiyete dönüştürülebileceği hakikatini ifade etmek için "Bununla beraber, doğu da Allah'ın, batı da Allah'ındır. Artık nereye dönerseniz dönün, orası Allah'a çıkar. Şüphe yok ki, Allah'ın rahmeti geniştir, O, her şeyi bilendir." (Bakara, 2/215) ayetini işaret etmiştir. Hikmetleri sonsuz olan Allah kelimelerinden bir başka ayeti; "Biz ona şahdamarından daha yakınız." (Kaf, 50/16) de delil gösteren öğrenci, Allah'a yönelmek, O'nun rızasına ermek için cami, medrese gibi mekanların şart olmadığını herkesin arzu edip gayret gösterdiği takdirde evinde dahi manevi gelişimini ikmal edebileceğini ifade etmiştir. Hayatın, içindekilerle birlikte dünyanın gerçek kıymetine mehaz süreci yaşadığımız pandemi koşullarının törpülediğini nefsanî ihtiras perdelerinin kaldırılmasıyla hakikatin peşinde olan Hakk aşıklarının terbiye edilmiş cismaniyetlerinden fıskıran muhabbetin ruhi letafet eşliğinde kurbiyetle buluşması öğrenciler tarafından mümkün görülmektedir. Pandemi vesilesiyle öğrencilerin birçoğunun ilme'l yakın olarak bildikleri bazı kavram ve olguları ayne'l yakın olarak tecrübe etmeleri manevi eğitimleri açısından kendilerine enginlik kattığı tartışmasızdır. Sülemi'nin sufinin benlik dönüşümde görülen hikmetli konuşmalarına (Sülemi, 20012, 80) benzer dönüşümün emarelerini gösteren öğrencilerin hepsinin ifade ettiği üzere Covid-19 virüsü hakikat arayışında olanlar için bir çok yönüyle de ders verisi olmuştur.

Değerlendirme ve Sonuç

Covid-19 Pandemisi ile mücadelenin gizli gücü olan gençlerin önemi daha sonra anlaşılacaktır. Zira virüsün kendileri için birincil risk grubunu oluşturmayan gençler semptom göstermeyen yaygın taşıyıcılar olarak başka bir görevi de omuzlamaktadırlar. Pandemi sonrası yeni yaşam şeklinin pandemiyle paralel olarak küresel çapta değişmesi beklenebileceği için hemen bütün alanlarda yayılacak yeni düzenin taşıyıcıları olarak gençlerin bugün ne düşündükleri önemlidir.

Dünyanın uzak bir yerinden yayılan Covid-19 virüsünün küresel bir krize dönüşmesi gerçeği hiçbir şeyin tesadüfi olamayacağı hakikatini bir kere daha ortaya koymuştur. Çeşitli komplo teorilerini de dikkate alarak hiçbir şeyin tesadüfi olmadığını imanlarından bilen ilahiyat fakültesi öğrencilerinin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar itibarıyla pandemiyi tanıma ve öncesi ve sonrası dahil onunla nasıl mücadele edilmesi gerektiği konularında genel anlamda bilgi açısından yeterli olduğunu söylenebilir. Pandeminin kerih addedilen birkaç hayvanın yenmesinden başlayarak, pandemin taşlarını döşeyen geçmiş insani, teknolojik ve ekolojik felaketleri maddi ve manevi arka planlarını da sunarak süreci anlatmaya çalışmışlardır. Maddi alemde zuhur eden her şeyin birbiriyle ilişkili ve manevi bir izdüşümü olduğunu da vurgulayan öğrenciler son yıllarda dünyanın şahit olduğu bir çok zulüm ve haksızlığı payanda ederek Covid-19 pandemisiyle küresel krize nasıl geldiğini ifade etmeye çalışmışlardır. Çoğu müslüman hakların marzu kaldığı zulüm ve haksızlıkları ait oldukları değerler dünyası gereği sorgularken kendileri başta olmak üzere mensup oldukları kütleyi de sorgulamışlardır. Kendi görüşlerini açık ve sorgulayıcı şekilde ortaya koyabilen öğrencilerin tasavvuf gibi teslimiyet ahlakının yüksek olduğu bir ilim dalında da sakinmemaları onların şüpheli olduğu kadar hakikat arayışını icbar eden gelişim evrelerinin doğal sonucudur. Kendilerini keşfetme sürecinin ortasında Covid-19 Pandemisiyle karşılaşmalarını cezadan çok ilahi bir uyarı olarak telakki etmeleri onların hakikat arayışlarının bir tezahürü olarak ümit vericidir. Özellikle kendilerinin direkt hiçbir etkilerinin olamayacağı şekilde kurgulanan sistemden kaynaklanan soruna kendileri de katarak sorgulamaları ve çözümün parçası olma iradelerini ilahi mesajlar ve dualarla desteklemeleri dikkate değerdir. Covid-19 pandemi süreciyle ilgili sebep-sonuç ilişkisini aldıkları eğitim ve sahip oldukları değer dünyalarıyla tutarlı şekilde tesis eden öğrencilerin tasavvufi bir takım uygulamaları kısmen de olsa tecrübe ederek tasavvufi telakkiye uygun değerlendirmeler yapmış olmaları rastlantı olamaz. Bu manada Covid-19 gibi küresel bir krize karşı öğrencilerin bilimsel verilerle uygunluk gösteren teori ve pratiklerden uzak olmadıkları görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Featherstone, Mike (1991). *Consumer Culture and Postmodernism*. London and Newbury Park, CA: Sage Publications
- Fragar, Robert (2005). *Kalp, Nefs, Ruh*. (çev. İbrahim Kapaklıkaya), İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Gazali, Muhammed (2002). *İyha-u Ulumiddin*. çev. Abdulhalık Duran, İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Ger, Güliz, & Belk, Russel W. (1999). Accounting for Materialism in Four Cultures. *Journal of Material Culture*, 4(2), 183-204
- Giddens, Anthony (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (çev. Ümit Taltıcan), İstanbul: Say Yayınları.
- Hakım Tirmizî (1988). *Beyânü'l-Fark Beyne's-Sadr ve'l-Kalb ve'l-Fu'âd ve'l-Lüb*. thk.: Nicholas Herr, Kahire: Dârü's-Selâm.
- Kaval, Musa (2018). Tasavvuf; Modern ve Post-modern Çatışmasına Çözüm Olarak Geleneksel Bir Düşünce. *Anemon Dergisi*, C.6, S.4, ss. 463-475.
- Kaval, Musa (2019). Tüketim Kültürü ve Tasavvufi Zühd Geleneği. *Anemon Dergisi*, C.7, S.1, ss. 151-166.
- Kuşeyri, Abdülkerim (2003). *Kuşeyri Risalesi*. çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kübra, Necmüddin (1996). *Tasavvufî Hayat*. (haz.: Mustafa Kara), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Muslu, Ramazan (2005). *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: ErkamYayınları.
- Muhâsibî, Hâris b. Esed (1987). *Al-Mekâsib*. tah.: Abdülkâdir Ahmet Atâ. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye.
- Selim, Ömer (1999). Sanat, Güncellik İletişim ve Reklâm. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S.5, ss: 123-138.
- Sülemî, Ebû Abdurrahmân (1986). *Tabakâtü's-Sûfiyye*. thk.: Nureddin Süreybe. Kahire: Mektebetü'l-Hanjî.
- Sülemî, Ebû Abdurrahmân (1987). *El-Mukaddime fi't-Tasavvuf*. (thk: Yusuf Zeydan), Kahire: Mektebetü'l- Kulliyâtü'l-Ezheriyye.
- Sülemî, Ebû Abdurrahmân (2001). *Uyûb'n-Nefs ve Devâühâ*. (thk. Muhammed es-Seyyid el-Cüleynd). Kahire: Dârü Kabâ.
- Sülemî, Ebu Abdurrahman (2016), *Nefs: Kusurları ve Tedavileri*. İstanbul: Semerkand.
- Sülemî, Ebu Abdurrahman (2018), *Cevamiu Adabî's Sufiyye: Sufilerin Ahlakı*. İstanbul: Semerkand.
- Windmiller, Myra (1995). Ahlak Gelişimi ve Ahlaki Davranış. (çev. Dernet Öngen), *Ergenliği Anlamak*, Der. Bekir Onur, Ankara: İmge Kitabevi.
- Wilcox, Lynn (2001). *Sufizm ve Psikoloji*. İstanbul: İnsan Yayınları.